

Çarlık Rusya'sında Arnavutluk ve Arnavutlar Üzerine Yapılmış Çalışmalara Genel Bir Bakış

General Overview of Studies of Albania and Albanians in Tsarist Russia

MUVAFFAK DURANLI*

Öz

Rusya'da Balkan araştırmaları, Slavistik araştırmalarının bir alt dalı olarak görülmüş, diğer bilim dallarına göre daha geç dönemde gelişmeye başlamıştır. Rusya için Balkan araştırmalarının ana yönelimi, Balkan Yarımadası'nı yurt edinmiş olan Slav halkları ile iletişim kurmak, onlara kendilerine gerektiğinde sahip çıkacak güçlü bir devletin olduğuna inandırmak şeklinde gelişmiştir. Özellikle XIX. yüzyılda Rusya'da hızla gelişen Pan-Slavist hareket de bu yönelimden, politikadan beslenmiştir. Bu politika çerçevesinde ilk olarak ortak kökene sahip olduğu halkları inceleyen Çarlık Rusya'sı bir süre sonra Slav halkları ile aynı coğrafyayı paylaşan, fakat Slav kökenli olmayan halkları da araştırmanın gerekliliğini görmüştür. Bu halklar arasında ilk sırada Arnavutlar ve Yunanlılar yer almaktadır. Bu halkların ileride Rusya'nın yönlendirilebileceği politikalarda Slav halklarının yanında yer alması, Rusya'nın bölgedeki politikası için büyük önem taşıyordu. Bu tür politikaların gerçekleştirilmesi için adı geçen halkların çok yönlü tanınması gerekiyordu. Rusya ile aynı dini yapıdaki Yunanlılara yönelik çalışmalar daha eski tarihlere dayanıyordu, Arnavutlarla ilgili çalışmaların ise 1850'li yıllardan itibaren başladığı görülmektedir. İlk başlarda bireysel girişimlerle gerçek-leştirilen bu çalışmalar Sovyet Rusya döneminde kurumlar bünyesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Makalede Arnavutlarla ilgili olarak Çarlık Rusya'sı döneminde yapılan tarih, inanç ve dille ilgili çalışmalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkan, Arnavutluk, Rusya, inanç, kültür.

Abstract

In Russia, Balkan studies was considered a subfield of Slavic studies and began to develop later than other branches of science. For Russia, the main focus of Balkan studies was to communicate with the Slavic peoples who made the Balkan Peninsula their homeland, and to make them believe that there was a strong state that would protect them if necessary. Especially in the 19th century. The Pan-Slavist movement, which developed rapidly in Russia in the 19th century, was also fueled by this orientation and politics. As part of this policy, Tsarist Russia first explored the peoples with whom it had a common origin, after some time saw the need to study peoples who shared the same geography with the Slavic peoples, but did not have Slavic origins. Among these people, Albanians and Greeks come first. It was of great importance for Russia's policy in the region that these peoples sided with the Slavic peoples in the policies that Russia could direct in the future. To implement such a policy, these people had to be recognized in many ways. Studies of the Greeks, who have the same religious structure as Russia, date back to earlier times, while studies of the Albanians seem to have begun in the 1850s. These studies, which were initially conducted on an individual initiative, appear to have been conducted within institutions during the period of Soviet Russia. This article will discuss historical, religious and linguistic studies of Albanians during Tsarist Russia.

Keywords: Balkan, Albania, Russia, faith, culture.

* Prof. Dr. / Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İzmir/TÜRKİYE, m_duranli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4529-2700

Gönderilme Tarihi | Date Applied: 22/11/2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 15/01/2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Giriş

Rusça literatürde “Albanistika”, “Albanovedenie” veya “Albanologiya” olarak geçen Arnavutluk ile ilgili çalışmaların Rusya’daki başlangıcının, diğer disiplinlere göre, daha geç bir döneme ait olduğu görülmektedir. Alvina Venediktovna Jugra, Rusya’daki Arnavutluk ile ilgili çalışmaları ele aldığı makalesinde başlangıç dönemi olarak XIX. yüzyılı göstermiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalar oldukça az sayıda olup genel konular içinde Arnavutlara veya Arnavut kültürüne göndermeler içermektedir. Bu alandaki çalışmaların zenginleşmesi, bazı bilim insanlarının Güney Slavların Balkan Yarımadası’ndaki komşuları olan Arnavutlarla ilişkilerini incelemeye başlamalarıyla hız kazanmıştır (Jugra, 2014, s. 555-556).

Slavistik Çalışmalarına Destek Veren İlk Çalışmalar

Arnavutlarla ilgili çalışmaların başlangıcı öncesinde Vladimir İvanoviç Lamanskiy (1883-1914), 1862 yılında Avusturya, İtalya, Yunanistan, İstanbul’a seyahat etmiş, Venedik ve Prag’ta çalışmış ve arşiv ve kütüphanelerde el yazmaları ve değerli veriler toplamıştır (Lapteva, 2014, s. 48).

Lamanskiy’in bu seyahatinin devlet tarafından finanse edilmesinin ardında yatan neden ise araştırmacının 1859 yılında yaptığı yayının ilgi çekmiş olmasıdır.

Slavlarla ilgili pek çok bilgi veren bu eserin, ekinde yer alan 155-164 sayfaları arasında Lamanskiy İstanbul’daki Ruslar hakkında da bilgi verir. Bu bilgilerin yanı sıra sarayda Rusçanın kullanıldığını da belirtir. Onun verdiği bilgiye göre, İstanbul’da ve genel olarak Türkiye’de XVI. ve XVII. yüzyıllarda Slav unsurunun aşırı derecede önem taşıması Rus göçmenleri, kaçakları ve gezginleri çekmiş olmalıdır. Lamanskiy’in kaynak göstermeden verdiği bilgiye göre, “Ben Türk sarayında Slav (Sırp) dilinin büyük rolü ile ilgili daha önce birkaç örnek vermiştim. ... İki önemli Türk sultanı da Slavca konuşmuşlardır: annesinden veya üvey annesi Sırp Mari’den yine Sırp olan bir eşinden Slavca öğrenen II. Mehmet, bu kadından Cem adında bir oğlu olmuştur ve de Soliman” (Lamanskiy, 1859, s. 160).

Ayrıca Lamanskiy, Osmanlı imparatorluğunda Rusya, Polonya, Dubrovnik’ten gelen elçilerin Osmanlı yöneticileri ile çoğunlukla ana dillerinde konuştuklarını belirtir (Lamanskiy, 1859, s. 162).

Jugra da Lamanskiy’in çalışmasında Arnavut ifadesini kullanmış olsa da Arnavutlar hakkında müstakil bir çalışma yapmadığını, daha sonraki yıllarda Lamanskiy’in öğrencilerinin bu konuda çalıştığını belirtir (Jugra, 2014, s. 567).

Araştırmacı Arş, Arnavutluk tarihi ve kültürü ile ilgili araştırmaların 1800’lü yıllara kadar neredeyse yok denecek az olduğunu ifade eder. Bu alanda yapılacak çalışmaların Slav halklarının tarihi ile ilgili çalışmalara da destek

olacağını ilk defa Rus Materyalist Nikolay Gavriloviç Çernişevskiy'in 1854 yılında, Avusturyalı bilim insanı Johann Hahn'ın "Albanesische Studien"¹ adlı çalışmasına yazdığı tanıtımda değindiğini belirtir (Arş, 2014, s. 23).

Arş tarafından ilk olarak belirtilen bu tanıtım yazısında Çernişevskiy "Arnavutluk, Avrupa'nın en az bilinen ülkelerinden biridir: onun halkı Arnavutlar ise bizim etnograflarımız tarafından oldukça az bilinmektedir. Hatta Arnavutça hemen hemen hiç bilinmemektedir" (Çernişevskiy, 1854, s. 132-133). Yazısının devamında köken bilgisi üzerinde duran Çernişevskiy Hahn'ın çalışmasından hareketle Arnavutların dilinde Slav dil unsurlarının da çokça olduğunu ve hatta çalışmada yer alan bir masal metninde Rus masal karakterinin olmasının her iki halkın (Slav ve Arnavut) kökenlerinin ortak olabileceğinin kanıtı olabileceğini ileri sürer (Çernişevskiy, 1854, s. 134). Çernişevskiy'in bu görüşünün bazı çalışmalarda desteklenmeye çalışılmışsa da başarıya ulaşmadığı bilinmektedir.

Arnavutluk Tarihi İle İlgili Rusça İlk Çalışma

Rusya'daki Balkan çalışmaları bünyesinde Arnavutluk üzerine çalışan ilk bilim insanı olarak Vikentiy Vasilyeviç Makuşev'in adı geçmektedir. 1837-1883 yılları arasında yaşayan Varşova Üniversitesi profesörlerinden olan Makuşev, Dubrovnik'teki Rus konsoloslukunda sekreter olarak çalıştığı dört yıl içinde (1862-1866) Balkan halkları hakkında ilk bilgileri toplamış bir akademisyendir (Jugra, 2014, s. 567).

1868 yılında yurt dışına yaptığı araştırma gezisinde Arnavutluk'ta bulunma imkânı elde eden Makuşev, o güne kadar Arnavutçanın araştırılmamış olmasının Slavistik çalışmaları için bir eksiklik olduğunu düşünmüştür. Bu konuda çalışmayı hedefleyen Makuşev, 1871 yılında "Orta Çağda Arnavutluk'ta Tarihi Araştırmalar" adlı doktora tezini savunmuş ve çalışma aynı yıl Varşova'da yayımlanmıştır (Lapteva, 2005, s. 605'ten aktaran Jugra, 2014, s. 568).

Lapteva, Makuşev'in Orta Çağ Arnavutluk tarihi ile ilgili arşiv materyallerini inceleyen Rusya'daki ilk bilim insanı olduğunu. Ondan önce Arnavutlarla ilgili Rusça bilgilerin sadece Aleksandr Fedoroviç Gilferding'in² "Bulgar ve Sırp'ların Tarihi ile İlgili Mektuplar" (1855) (Pisma Po İstorii Bolgar i Serbov) adlı çalışmasında yer aldığını belirtir. Lapteva'nın verdiği bilgiye göre, daha sonra Gilferding mektuplarda verdiği bilgileri 1868 yılında yayımlanan "Sırp'ların ve Bulgarların Tarihi" (İstoriya Serbov i Bolgar)

¹ Oldukça kapsamlı olan bu çalışma Çernişevskiy'in tanıtımını yaptığı yıl Almanya'da Jena şehrinde yayımlanmıştır.

² Aleksandr Fedoroviç Gilferding, Alman kökenli bir Rus olarak kaynaklarda yer almaktadır. Onun soyadı olan "Gilferding" Batıda yapılan çalışmalarda "Hilferding" olarak geçmektedir.

çalışmasında bir bölüm olarak kullanmış, fakat daha sonraki yıllarda bu konuda müstakil bir çalışma yapmamıştır. Bu nedenle araştırmacılar müstakil bir çalışmayı gerçekleştirdiği için Arnavutlarla ilgili ilk çalışmanın Makuşev tarafından yapıldığını kabul etmektedirler (Lapteva, 2014b, s. 13).

Burada Makuşev'in üzerinde duracağımız çalışmasına geçmeden önce Gilferding'in çalışması hakkında da kısa bir bilgi vermememiz gerekmektedir.

Gilferding'in "Mektuplar"ı 242 sayfadan ve dokuz mektuptan oluşmakta, her mektup bir başlık içermektedir. Altıncı mektubun başlığı "Simeon. Bulgar Çarı. Bulgaristan'ın Altın Çağı" şeklinde olup mektup çalışmanın 127-149 numaralı sayfaları arasında yer almakta ve sayfa 130'da Bulgar Çarı Simeon'un Bulgar devletine destek olması için Arnavutluk'tan Karadeniz'e kadar uzanan bölgeyi almasının gerektiği belirtilmiş olup bunun dışında Arnavutluk veya Arnavut halkından hiçbir şekilde bahsedilmemektedir (Gilferding, 1855, s. 130).

Gerçekten de Gilferding'in 1868 yılında yayımlanan kitabında Slavların savaşlardan gerileyerek Arnavutluk topraklarına gelişi tarihine yer verilmiştir. Yazarın buradaki temel amacı Arnavutluk tarihi ile ilgili bilgi vermek değil, Balkan topraklarındaki Slav halklarının tarihinden söz ederken Arnavutluk tarihine kısmen de olsa değinmemenin mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır.

Gilferding'in verdiği bilgiye göre, Slavlar Arnavutluk dağlarından oluşan doğal sınırı geçmiş ve bu sınırın en uç kenarında durmuşlardır. Slav göçünün yaşandığı bu zamandan sonra her iki toplum arasında bir savaş olup olmadığına dair hiçbir hatıra yoktur.

Gilferding, XI. yüzyıla kadar olan yazılı kaynaklarda Arnavutlarla ilgili olarak hiçbir bilginin bulunmadığını belirtir. Ona göre bunun nedeni onları çevreleyen Slav toplumlarının onları dış dünyadan saklamış olmasıdır. Slavların onları dış dünyadan korumasına karşın Arnavutlar ve Slav toplumları arasında çok da barışçıl bir yaşam olmadığını belirten Gilferding, Slav toplumlarının verimli topraklarda Arnavutların ise verimsiz topraklarda yerleşik olduğunu, bu nedenle de Slavların Arnavut topraklarına hiçbir zaman göz dikmediğini belirtir. Bu koşullar altında "... Arnavut kabilesi daha önce Roma orduları, sonra Sırp çarları ve Türk sultanları karşısında olduğu gibi, Slavlar arasında da dökülmez olarak kaldılar. Bu kabilenin üç bin yıl boyunca Doğu Avrupa'da değişmeden kalan tek kabile olduğu söylenebilir. Bu kabilenin dili ve gelenekleri şüphesiz onların eski Epirotlar kökenini göstermektedir. Onların günümüzdeki toplumsal yaşamı ise Homer öncesi zamanlarda Yunanistan'da hâkim olan yaşam biçimidir. Zira günümüz Arnavutlarını bütün ayrıntılarıyla ve büyük bir şevkle inceleyen bir araştırmacı, bu insanların henüz bir halk yaşantısı seviyesine ulaşmadıklarını, bir kabile bağı, kan davası ve derebeyi hukuku, hatta

din etkisine yabancı bir yapı altında ayrı kabileler halinde yaşadıklarını söyleyecektir” (Gilferding, 1868, s. 183).

Gilferding özellikle din konusundaki görüşünü Hahn’ın da paylaştığını belirterek dipnotta şu şekilde bir açıklama yapar.

“Bu yazar, Arnavutları bilen daha önceki diğer seyyahlar gibi, onlarda dini ilkelerin olmadığını iddia etmektedir... yarısından fazlası İslamiyet’i kabul etmiş, fakat İslamiyet onların yaşamına, Hristiyanlık gibi, çok az girebilmiştir, Arnavut kabilesinin Roma kilise inancını kabul eden diğer kısmı kuzeyde, Ortodoksluğu kabul eden ikinci kısmı ise Arnavutluk’un güneyindedir” (Gilferding, 1868, s. 183).

Örneklere de anlaşılabileceği üzere Gilferding, Arnavutlarla ilgili olarak önemli bir birikime sahiptir, fakat bu bilgileri Bulgar ve Sırp tarihinin daha iyi anlaşılması için vermiştir. Makuşev ise burada tanıtacağımız çalışması dışında Varşova Üniversitesi’ndeki derslerinde de Arnavutlarla ilgili bilgiler vermiştir.

Makuşev’in ders notlarının bir kısmı Varşova Üniversitesi’nin 1871 tarihli süreli yayınında yer almıştır. Belirli ölçüde böbürlenme içeren bu ders notlarında Makuşev, “Arnavutluk’taki Slav hâkimiyeti izlerini bırakmıştır: şehirleri olmayan, kanunları bilmeyen, büyük hayvan sürüleriyle ovalarda ve dağlarda gezinen bu yabancı çoban Arnavut halkına Slavlar kendi eğitimlerini vermişler. Onlar Arnavutları yerleşik yaşama ve bu yaşamın faydalarına alıştırmışlar; onlara kendi kanunlarını vermişler, onların geleneklerini yumuşatmışlardır” (Makuşev, 1871, s. 130’dan aktaran Lapteva, 2014b, s. 13-14) demektedir.

Aynı yıl içinde Makuşev’in “Varşavskiy Dnevnik” gazetesinin 1871 yılı 100. sayısında “Aziz Kiril ve Onun Alfabeyi İcat Etmesi ile İlgili Arnavut Efsaneleri” başlıklı bir yazısının da yayımlandığı bilinmektedir. Yazı başlığından Makuşev’in alfabe ile ilgili olarak birkaç efsane metnine ulaşmış olduğu anlaşılmaktadır, ne yazık ki Makuşev’in bu yazısına ulaşmak mümkün olmadığı için yazarın ulaştığımız kitabı üzerinde durmaya çalışacağız.

Vikentiy Vasilyeviç Makuşev’in “Orta Çağda Arnavutluk’ta Tarihi Araştırmalar” adlı çalışmasının birinci bölümü (s. 1-18) “Bulgar Dönemi (861-1237)” başlığını taşımaktadır.

Bölüm içinde IX-X. yüzyıllarda Arnavutluk’taki Bulgar köyleri, Bulgarlar tarafından Arnavutluk’un güney bölgelerinin işgal edilmesi, Bulgar çarı II. Asen’in Epir despotu des Feodor Komnen³ ile ilişkisi, XIII. yüzyılın ilk yarısında Kastoriya ve Elbasan’da Bulgar Yöneticiler gibi konuları ele alan

³ Makuşev’in çalışmasında yazım bu şekildedir. Kaynaklarda Despotun adı Mihail Komnenos Doukas veya Comnenus Ducas şeklinde geçmektedir.

Makuşev, bölüm sonunda “Genel Yargılar” başlığı altında yorumlar da yapmıştır.

Çalışmanın Önsöz kısmında çalıştığı farklı ülkelerin arşivlerinden bahseden Makuşev, söz konusu tarihsel süreçlerin Pavel İosif Şafarik ve Aleksandr Fedoroviç Gilferding adlı Slavistlerin çalışmalarından hareketle kurguladığını belirtmektedir (Makuşev, 1871, s. 3)⁴.

Çalışmanın ikinci bölümü (s. 19-45) “Anjuy Dönemi (1250-1350)” başlığını taşımakta, bölüm içinde Mihail Paleolog’un Arnavutluk’a seferi, Arnavutluk’taki yeni isyan, Arnavutların Bizans’a yaklaşımı şeklinde alt başlıklar yer almaktadır.

“Sırp Dönemi (1350-1450)” başlıklı üçüncü bölümde (s. 46-79) Arnavutluk’un Stepan Duşan tarafından fethi, Orta Arnavutluk’ta hüküm süren boylar ve onların Sırp, Venedikli ve Türklere yaklaşımı yer almaktadır. Dördüncü bölüm (s. 80-115) “İskender Bey’in⁵ Türklere Mücadelesi ve Türklere tarafından Arnavutluk’un Boyun Eğmesi” (1443-1479)” başlığını taşımaktadır. Çalışmanın alt başlıklar açısından oldukça zengin olan bu bölümünde Türklere savaşın başlaması, II. Murad tarafından Arnavutluk’a sefer düzenlenmesi, II. Mehmet’in Arnavutluk’a saldırması ve İskender Bey’in kaçışı, İskender Bey’in (1468) ölümü şeklinde alt başlıklar bulunmaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümü (s. 116-147) “Orta Çağlarda Arnavut Toplumlarının Yapısı ve Yönetimi” adını taşımakta, Slavistler için oldukça önemli bir konuyu içeren altıncı bölümün başlığı “Arnavutluk’ta Slav Yerleşimleri” (s. 148-158) şeklindedir. Bölüm, İşkodra bölgesindeki Slav halkın Arnavutlara bakışı, Orta Arnavutluk hakkında yetersiz bilgi, Slavların bütün Epir bölgesine yerleşmeleri konularını ele almaktadır.

Bu bölümde yazar Arnavutluk içindeki Slav yerleşimlerini saptamak için yer adlarından da yararlanmıştır. Bu yer adlarından yararlanan Makuşev’in elde ettiği yargı şu şekildedir. “Aravantind tarafından hazırlanan Epir köy adları listesinde yer alan 1539 köy adından 717’sinin Slav adı olduğu... Buradan hareketle Güney Arnavutluk sakinlerinin yarısının Slav kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı başlangıçta Slav adları taşıyan pek çok yerin yok olduğunu dikkate almak gerekir, biz ister istemez yazarın *Slavlar bütün Epir’e yerleşmişlerdi* şeklindeki ifadesini kabul etmeliyiz” (Makuşev, 1871, s. 153).

Çalışmanın “Hükümler” başlığını taşıyan bir sayfalık değerlendirme yazısında bu kitapta yer alan bilgilerden hareketle Makuşev görüşlerini beş madde halinde özetlemektedir.

⁴ Çalışmada ön sözün sayfa numaraları belirtilmemiştir.

⁵ Metinde “Skanderbeg” olarak geçmektedir.

Özet olarak beş madde şu şekildedir.

1. VII-X. yüzyıllarda Arnavutluk'a göç eden Slavlar, buradan ayrılmamış ve yerli halk tarafından yok edilmemişlerdir, fakat burada kalıp Arnavutlaşmışlardır.

2. XIII. yüzyıla dek Slavlar kesintisiz ve engelsiz bir şekilde Arnavutluk'a göç etmişler.

3. İskender Bey, Arnavut tarihine olduğu kadar Slav tarihine de aittir.

4. Arnavutluk'taki Bulgar yerleşimlerinin kuzey sınırı olarak Leş şehri ve Mirdit dağları kabul edilebilir.

5. Arnavut toplulukları orta çağda *Slav kanunlarına göre* yönetilmiştir (Makuşev, 1871, s. 160).

Makuşev'in çalışmalarının Arnavutluk tarihi üzerine çalışan araştırmacılar için çok önemli olduğunu belirten Lyudmila Lapteva, ne yazık ki onun çoğunluğu el yazması olan notlarının çok azının yayımlanmış olduğunu ve geriye kalan belgelerin büyük çoğunluğunun günümüzdeki durumunun bilinmediğini belirtmektedir. Lapteva'nın belirttiğine göre, yirmi bin sayfanın üzerinde olduğu ileri sürülen belgelerin ne olduğu bilinmemektedir (Lapteva, 2005, s. 668'den aktaran Jugra, 2014, s. 571).

Makuşev'in Öğrencileri

Makuşev'in öğrencilerinin daha sonraki yıllarda Arnavutlarla ilgili çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Bu öğrenciler arasında V. V. Kaçanovskiy, V. N. Korablev, İ. S. Yastrebov, P. A. Rovinskiy'in adları geçmektedir. (Arş, 2014, s. 25).

Örneğin Nejin'deki Tarih-Filoloji Enstitüsü profesörü Vladimir Vasilyeviç Kaçanovskiy "XIV. Yüzyılın İkinci Yarısından XV. Yüzyılın Sonuna Dek Sırbistan Tarihi" (İstoriya Serbii s Polovini XIV do Kontsa XV v) adlı çalışma 1899 tarihinde Kiev'de yayımlanmıştır.

Kaçanovskiy çalışmasında o güne değin yayımlanmamış Sırp, Hırvat, Bulgar, Bizans kaynaklarını analiz ederek Arnavutluk tarihi için önemli veriler gün yüzüne çıkarmış, çalışmasının sekizinci bölümüne "Arnavut ve İtalyan Kaynakları" (311-343) başlığını vermiştir. Kaçanovskiy çalışmalarında çoğunlukla Sırp ve Bulgarları ele almış bir araştırmacı olarak bilinmektedir.

Balkanlar üzerine çalışan bir başka araştırmacı ise Vasiliy Nikolayeviç Korablev'dir. 1896 yılında Slav Hayır Derneği tarafından Balkanlara gönderilen Korablev ilk olarak Avusturya'daki Slav topluluklarını, daha sonra Sırbistan ve Bulgaristan'ı, zaman kalırsa da Türkiye'deki Slavları incelemeyi planlamıştır. Bu çalışma planlandığı gibi gitmemiş, Korablev aynı yıl içinde Avusturya yönetimi tarafından tehlikeli bir kışkırtıcı olduğu ileri sürülerek

Bosna'dan, 1899 tarihinde ise Sırbistan'dan sınır dışı edilmiş, çalışmalarını daha çok Bosna ve Sırbistan üzerinde yoğunlaştırmış bir araştırmacıdır (Valiyev, 2018, s. 84).

Pavel Apollonoviç Rovinskiy de bu alanda çalışmalar yapmış öğrenciler arasında yer almıştır. 1818-1869 yıllarını Sırbistan'da geçiren araştırmacı, buradaki gözlemlerinden hareketle “Sırbistan'da İki Ay” (Vestnik Yevropı, 1868, S. 2, s. 364-386), “Belgrad, Yapısı ve Toplumsal Yaşamı” (Vestnik Yevropı 1870, S. 4, s. 530-579; S. 5, s. 132-188) adlı çalışmalarını yayımlanmıştır (Şemyakin, 2004, s. 73).

“Geçmişinde ve Günümüzde Karadağ” adlı üç ciltlik çalışmasında Rovinskiy, doğrudan Arnavut halkı ile ilgili olmasa da bazen Arnavut kültürüne ve yaşayış biçimine değinmiştir. Örneğin Karadağ bölgesinde evlilik kurumunu incelerken yazar, kabile dışı evlenme şeklinin Arnavutlar arasında da yaygın olduğunu bildirir (Rovinskiy, 1897, s. 81-82).

Makuşev'in öğrencileri arasında İvan Stepanoviç Yastrebov ayrı bir yer almaktadır. Prizren, İşkodra, Yanya, Selanik şehirlerinde Rusya konsolosluğunda çalışan Arnavutluk'ta sıkça seyahat etme imkanına sahip olduğu ve 1904 yılında Belgrad'da “Eski Sırbistan ve Arnavutluk” (Staraya Serbiya i Albaniya) adlı bir çalışma yayımladığı ve bu çalışmada Arnavut-Sırp ilişkilerini verirken Sırp yanlısı bir bakış açısında olduğu ileri sürülmektedir (Arş, 2014, s. 25).

Otuz yılı aşkın bir süre Balkanlarda bulunan Yastrebov'un bazı eserleri yayımlanmışsa da tamamlanmadan kalan 1889 tarihli, el yazması halindeki notları Yastrebov'un ölümünden sonra (ölüm tarihi 1894) 1904 yılında, Belgrad'da “Eski Sırbistan ve Arnavutluk. Yol Notları” adıyla Momçilo İvaniç tarafından Rusça olarak yayımlanmış, ancak çalışmanın Romen rakamlı ilk on dokuz sayfasında Yastrebov'un hayatı, çalışmaları, el yazmasının durumu hakkında bilgi Sırpça olarak verilmiştir (Yastrebov, 1904, s. I-XI).

Bu yazının ardından Yastrebov'un çalışması yer almıştır. Bu çalışmanın “Eski Sırbistan” başlıklı ilk bölümü (1-171) Sırbistan'ı bölgeler şeklinde ele almıştır.

Çalışmanın “Arnavutluk” (Albaniya) bölümü ise 172-259 numaralı sayfaları arasında yer almaktadır. Burada yer alan ilk yedi alt bölümde bölgeler, yerleşimler hakkında bilgi verilmiş, sekizinci bölümde (241-252) İskender Bey ele alınmış, çalışmanın dokuzuncu bölümünde ise (253-267) “Arnavutluk'ta Hristiyanlık” konu edinilmiştir.

İskender Bey bölümünde bu konu ile ilgili çalışmalara değinen Yastrebov, Makuşev'in çalışmasının önemi üzerinde durmuştur (Yastrebov, 1904, s. 242).

Aleksandr Pogodin ve Arnavutlar

Makuşev gibi, Varşova Üniversitesi bilim insanlarının Slavistik çalışmalarında belirgin bir şekilde Arnavutlara değindikleri bilinmektedir. Örneğin bir dönem Varşova üniversitesinde çalışan Aleksandr Lvoviç Pogodin, “Arnavut Sorunu” başlıklı yazısında Balkan yarımadasının batı bölümüne yerleştiklerini belirten Arnavutların, nüfusları ile ilgili olarak net bir bilgi vermenin mümkün olmadığını zira Osmanlının her nüfus sayımı girişiminde Arnavutların isyana kalkıştığını belirtir.

“Bu kartal yuvalarının, bu yılan oyuklarının sakinlerini nasıl sayarsın, bu yuvaların, oyukların arasında Arnavut Kulaları (dağlı Arnavutların genel bir barınağı olan kale türünde taş kuleler) yuvalanmaktadır” (Yine de yazar Osmanlı Arnavutlarının sayısının iki milyon olabileceğini, bazı yazarların bu sayıyı bir milyon beş yüz bin gibi verdiklerini, Arnavutların kendilerinin ise sayılarını üç, üç buçuk milyon olarak kabul ettiklerini belirtir. (Pogodin, 1910, s. 341).

Arşivlerde Kalmış Seyahat Notları

Rusya’da Arnavutluk’a yapılan seyahatlerle ilgili bazı yazıların yayımlanmadan kaldığı görülmektedir. Bu yazılardan birisi Rus konsolos Mihail Aleksandroviç Hitrovo’nun notlarıdır.

1860-1864 yıllarında Makedonya’da Rus konsolosu olarak görev yapan Hitrovo, farklı tarihlerde İstanbul, Selanik, Sofya şehirlerinde de görev yapmış bir diplomattır (Frolova, 2015, s. 38).

Hitrovo’nun Manastır şehrindeki konsolosluk görevi 1861-1864 yılları arasındadır ve o buraya geldikten dört yıl sonra bölgede seyahat etme isteğini Dış İşleri Bakanlığı Asya Şubesine bildirir, 6 Ağustos 1864 tarihinde gerçekleştirdiği seyahatin notlarını Asya Departmanı müdürüne yollar ve bu notlar yayımlanmadan kalır (Frolova, 2014, s. 288-289).

Hitrovo’nun bu yolculuk tasvirlerini içeren çalışması yerli halkın inançları ile ilgili bilgiler de vermektedir.

“Hatta babalarının inancına ihanet eden şimdiki Müslüman Arnavutlar ve Bulgarlar bile Yedi Uyurların mucizelerine inanmaktadırlar. Fakat onlar hakkındaki sözlü efsaneler soydan soya geçerken doğal olarak halkın hayal gücünün uydurmaları ile tahrip olmakta ve onlarda tarihsel geçmişin ilkel çizgilerini bulmak zorlaşmaktadır. Böylelikle de buradaki Müslümanların inançlarında Yedi Uyurların zamanı geç dönem Tür hâkimiyeti dönemine taşınmaktadır, Kiril veya Mefodiy’in arkadaşlarından birinin bir Türk beyi ile ilişkilerini anlatan efsaneler ile sıkça karşılaşılmakta, buradaki basit Müslümanların anlayışlarında Yedi Uyurlar yarı Müslüman yarı Hristiyan ermişlere dönüşmektedir (Frolova, 2014, s. 291).

Hitrovo Nauma manastırından bahsettiği bölümde Müslüman Arnavut halkından manastıra yönelik hiçbir zorluk gelmediğini buna karşın düzenin koruyucularından her türlü zorbalığın geldiğini iddia eder (Frolova, 2014, s. 292).

Manastırın çevresindeki yerleşim alanları hakkında bilgi veren Hitrovo, manastırdan bir saat uzaklıkta Starovo adlı Arnavut köyü olduğunu, bu köyde bölgedeki belirgin bir etkisi olan eski bir Arnavut beyi ailesi olduğunu bildirmektedir. Aynı köyde Abdurrahman adındaki bir beyle tanışma fırsatı bulan Hitrovo onun dış görünüşü ile çevresindeki diğer Arnavutlardan ayrılmadığı halde bölgedeki Arnavut nüfus üzerinde büyük bir etkisi olduğunu belirtir (Frolova, 2014, s. 295).

Çalışmanın 299-301 numaralı sayfalarında Hitrovo'nun gezdiği dönemde bölgenin sosyal durumu hakkında bilgi almak da mümkündür. Elbette buradaki bakış açısı yazara aittir. Örneğin Debre şehri hakkında bilgi verirken yazar şu açıklamayı yapar.

“Ovalık Debre'nin üç nahiyesinin ve bölgenin Makedonya'ya bitişik kısmındaki Arnavut kabileleri bundan 100 veya 120 yıl öncesinde Roma Katolik inancına bağlıydılar. Onlar İslamiyet'i sadece dış görünüşte geçici çıkarlar için kabul ettiler, özünde daha önceki gibi yarı vahşi, dinden çok eski geleneklerine bağlı kadılar. Onlarda Müslümanlık anlamında hiçbir dini fanatizm yoktur. Ancak bazıları herhangi bir nedenle anayurtlarından uzun süreliğine ayrılır, Türk hizmetinde çalışırsa veya uzun süre Türk şehirlerinde bulunursa İslamiyet inancı biraz daha artar (Frolova, 2014, s. 304).

Hitrovo'ya göre kötü yönetim halkın eski dinine dönmesine neden olmuştur. Verdiği bilgiye göre büyük bir Hristiyan köyü olan Galiçnik'te yirmi yıl önce 20 hane Müslüman idi. O zamanlar Debreli Hristiyan bir din adamının telkini ile bu Müslümanlar da Hristiyanlığa geçmişlerdi. Bu durum o günkü Ohri pašasına bildirildiğinde ise o da “Gavurlardı, bırakın gavur kalsınlar” demiştir (Frolova, 2014, s. 308).

Hitrovo zaman zaman notlarında az da olsa bölgedeki Bulgar nüfustan bahsetmiştir. Örneğin Struga bölgesindeki Bulgarlara uygulanan baskı, Bulgarca yerine eğitim dilini Yunancaya dönüştürme çabaları, bütün bunlara karşılık halkın dilini, alfabesini gizli de olsa genç kuşaklara aktarma isteğinde olduğu şeklindeki bilgiler Hitrovo'nun gezi notlarında yer almıştır (Frolova, 2014, s. 326).

Arnavutluk'ta Gizemli Bir Seyyah ve Eseri

1870'li yıllarda Balkan ve Arnavutluk çalışmalarına bir seyahatname damgasını vurur. 1870 yılında dönemin popüler dergisi “Vestnik Yevropi”nın (Avrupa Habercisi/Haber Bülteni) Haziran altıncı sayısı ve Temmuz yedinci

sayısında Kontes M. F. Karlova'nın "Türk Vilayeti ve Onun Köy ve Şehir Yaşamı, Makedonya ve Arnavutluk'ta Seyahat" (Turetskaya Provintsiya i Yeyo Selskaya i Gorodskaya Jizn, Puteşestvie po Makedeonii i Albanii" adlı yazısı yayımlanır.

Bu yazının en ilgi çekici yanı yazarının kimliğidir. Kseniya Melçakova, Bosna Hersek'teki toplumsal yaşamı ele aldığı çalışmasında bir başka yazarın eserine gönderme yaparak Gilferding'e gizemli bir kadının eşlik ettiğini, bu kadının yukarıda adı geçen yazı dizisinde kendi izlenimlerini tasvir ettiğini belirtir (Kuev, 1818'den aktaran Melçakova, 2015, s. 132).

Nikita Gusev, bölge hakkında çok şey söyleyen bu kadın yazarın seyahat notlarında kendisi hakkında bilgi vermediğini, Bulgar araştırmacıların bugüne kadar bu seyahatname üzerinde çalışmalarına karşın gezi notlarını yayımlayan yazar hakkında hiçbir bilgi edinemediklerini belirtir.

Diplomat A. F. Gilferding'in bu kadına yardım ederken kendi notlarını yayımlamadığını, yazıyı ilk önce dönemin diğer seçkin bir dergisi olan "Golos"a gönderdiklerini, buradan olumsuz cevap alınca "Vestnik Yevropı"da yayımlattıkları bilgisini verir (Gusev, 2022, s. 33).

Janna Levşina, Gilferding'in adı geçen kadınla aynı tarihlerde seyahat ettiğini bildirmekte, fakat Gilferding'in kendisinin bu gezi notlarını yayımlamama nedenini incelediği yazısında Karlova ile ilgili ilginç tezler ileri sürmüştür.

Levşina, ilk olarak Karlova'ya yol arkadaşlığı yapan Gilferding'in bu gezisini Moskova Slav Hayır Komitesi'nin finanse ettiğini (Levşina, 2012, s. 79), Karlova adının sahte bir ad olmasının mümkün olduğunu, fakat bu yazıları yazarın bir kadın olması gerektiğini, zira gündelik yaşamdaki kadınları, harem içindeki kadınları bir erkeğin bu derece iyi gözlemleyemeyeceğini belirtmektedir (Levşina, 2012, s. 83).

Sonuç olarak alana hâkim Rus araştırmacılar ne yazık ki yazıların yazarının gerçek kimliğini tespit edememişlerdir.

Burada ileri sürülebilecek tezlerden birisi de şudur. Bu dönemde Gilferding'in gezisini finanse eden hayır derneği, kadınlar arasında gözlemler yapabilecek Panslavizme gönül vermiş, Hristiyan öğretisinden yana olan bir kadın gazeteciyi görevlendirmiş ve onun yazdıklarını soylu bir kadının, bir kontesin gezi notları olarak yayımlatmış olabilir. Eğer yazarın kimliği sahte ise neden "Kontes" olduğu belirtiliyor? Sıradan bir gazeteci veya yazar olmasında ne sakınca olabilirdi? Bu türdeki soruları çoğaltmak mümkündür. Kontes olduğu ileri sürülen bir kadının kimliğini tam olarak tespit edememek Rusya koşullarında mümkündür.

Bu tür soruları ve teorileri çoğaltmak elbette mümkündür, fakat bu gezi yazısı tarihte ilk olarak bir kadının gözüyle Arnavutluk ve Makedonya'daki gündelik yaşamı okuyucunun gözleri önüne sermektedir.

Çalışmanın ilk beş bölümü Vestnik Yevropı'nın 1870 yılı altıncı sayısının 721 ve 753 numaralı sayfaları arasında yayımlanır. Bu sayıdaki yazıda sadece 722 nolu sayfada “Sirotinya” kelimesi dipnotla açıklanmış ve sayfa sonunda anlamı “öksüz fakir halk” olarak verilmiştir. Metinde yer alan diğer Türkçe kelimeler italik olarak gösterilmiş, anlamları kelime sonrasında parantez içinde veya parantez olmadan verilmiştir.

Bu kelimelerden bazıları şu şekildedir:

Han, handji-başı, handji-more (Hristiyan han işletmecisi), konak, karbaç (kırbaç), süvari, çarap (çorap), torbah (çuval), çorbadji (saygın Hristiyan), sofrı, kiradji (at araba sürücüsü), kokoşki (tavuklar), çarşıya. Balkan dillerinde pek çok Türkçe veya Türkçenin taşıyıcılığı ile geçen kelime olması şaşırtıcı değildir, yazıda Karlova da bu kelimelerin Türkçeye veya başka bir dile ait olduğu şeklinde bir iddia ileri sürmemektedir.

Karlova için önemli olan bir kadının seyahat amaçlı bu topraklarda bulunmasıdır. Karlova yazısının daha ilk paragrafında bunu vurgular ve yaptığı seyahatin bir kadın için çok da alışıldık bir faaliyet olmadığını şu cümlelerle dile getirir:

“1868 yılı sonbaharında bir Rus kadının daha önce bulunmadığı ülkelere seyahat etme fırsatım oldu. İstanbul'daki Rus konsolos General İgnatyev daha önce Türkiye'de seyahat eden tanıdıklarından birine Makedonya ve Arnavutluk'ta güvenli seyahat etmesi için sultan fermanı vermiş, Solun'da⁶ bu az bilinen ülkelere gitmek için bir Rus kervanı oluşturulmuştu. 1 Ekim'de takımadanın deniz kıyısında ata bindim, 3 Aralık'ta Adriyatik Denizi kıyısında atımdan ayrıldım, itiraf etmeliyim ki Makedonya ve Arnavutluk dağlarında ve ovalarında gerçekleştirdiğim bu 64 günlük at üstündeki yolculuk bende hoş hatıralar bıraktı” (Karlova, 1870a, s. 721).

Karlova gittiği yerlerde Hristiyan erkeklerin kendisine çok şaşırdığını, kadınların ise çok ilgilendiklerini belirtir. Onun izlenimlerine göre, Avrupalıları her türlü garipliği yapmaya eğilimli insanlar olarak gören Türklerin ise şaşırmadıklarını belirtir. Daha sonra Hristiyan erkeklerin şaşkınlık nedenini de okuyucusuna şu şekilde açıklar:

“Hristiyan erkekler her zaman ve her yerde benim davranışına şaşıyorlardı. Evde oturan eşleri gibi evden nadiren ayrılıyorlardı, bu korkuyla yetişmişlerdi, benim seyahatim onlara aşırı garip geliyordu. ‘Bizim kutsal mekânımızı ziyaret etmekle çok zor bir iş yapmışsınız. Tanrı size yüz kat

⁶ Selanik şehrinin eski Rusça adı.

mükafat versin. Biz zavallı halkı görmek için gelen ilk Ruslardansınız” (Karlova, 1870a, s. 721).

Karlova'nın Makedon ve Arnavut şehirleri⁷ hakkında verdiği bilgiler ilgi çekicidir.

“Bir Makedon veya Arnavut şehri uzaktan her zaman güzeldir. Şehir her zaman bir dağın yakınında veya yamacında yer alır; sıkça büyük bir dağ çıkıntısına bitişik bir tepede kurulmuş bir şehre rastlarsınız. Makedonya’da şehrin üst tarafında Müslümanların evleri vardır, Hristiyanlar aşağıda, eteklerde yaşar; Arnavutluk’ta tersine olarak Hristiyan mahallesi genellikle üstte, Müslüman mahallesi aşağıda yer alır. Örneğin Ohri’de Hristiyan evlerine gitmek için yukarılara çıkmak gerekir, Berat’ta ise Hristiyanlar eski kalenin duvarları boyunca yoğunlaşmışlardır, o kadar sarptır ki at üstünde buralara çıkmak bile zordur. Pek çok şehrin yukarısında kaleler yükselir, onlar her yerde yıkıntı halindedir: biz Ustrumca, İştip, Ohri’deki bu tür harabeleri ziyaret ettik; sadece Berat’taki eski kale meskündür” (Karlova, 1870a, s. 733).

Karlova'nın seyahat notlarında ilginç veriler de yer almaktadır. Örneğin “Türkiye’deki köy yaşamını, şehir yaşamı kadar, yakından tanıyamadık, zira köylerde çok az kaldık. Eğer böyle olmasaydı, özellikle İstanbul’da bizi Osmanlı İmparatorluğundaki huzur için tehlike yaratacak insanlar olarak görecekerdi. Eğer köy halkının yaşamına girseydik sadece yol arkadaşlarımı değil, aynı zamanda beni de Bulgar halkını isyana kıskırtmak için gönderilmiş kişiler olduğumuzu söylemeye başlardı” (Karlova, 1870a, s. 741).

Arnavutluk’ta Hristiyanların durumunun iyi olmadığını, köylerinin fakir olduğunu, fakat İslamiyet’i kabul etmiş Arnavutların köylerinin daha da fakir olduğunu, hatta bu köylerde insanların değil, hayvanların bile beslenmekte zorluk çektiğini belirten yazar, bu fakirliğin temel nedeni olarak halkın Arnavut köylerinin verimsiz araziler üzerinde kurulu olmasını belirttiklerini yazar (Karlova, 1870a, s. 745).

Ona göre, elbette fakirliğin tek nedeni bu verimsiz arazilere yerleşilmiş olması değildir:

“Ovalardaki Arnavut köylüleri, dağlardaki gibi fakir bir şekilde yaşıyorlar. Arnavut toprağı işlemeyi sevmiyor; para kazanmak için bir paşanın, Avrupalının yanında, polis merkezinde, zengin Hristiyanların yanında bekçi oluyorlar... Çoğunlukla evlerde yaşlılar, çocuklar ve kadınlar kalıyor; gerek Arnavutluk’ta gerekse Makedonya’da Hristiyan olsun Müslüman olsun kadınlar tarlada çalışmıyor” (Karlova, 1870a, s. 746).

⁷ Yazarın verdiği şehir adlarının Rusça veya diğer dillerdeki şeklini ülkemizde daha çok bilinen şekilleriyle vermeye çalıştık. Diğer türlü her şehir adı için açıklama vermek gerekecektir.

Karlova'nın gezi yazısının devamı adı geçen derginin 1870 yılı yedinci sayısının 150-190 nolu sayfaları arasında yayımlanmıştır.

Bu bölümde Karlova bölgedeki yaygın efsane ve anlatılardan örnekler vermiştir.

Gezdiği bir bölgedeki Aziz Nauma manastırının halk tarafından kutsal kabul edilmesinin bölgedeki Müslüman Arnavutlar için de söz konusu olduğu belirten Karlova, burada yaygın bir anlatıyı da okuyucuya aktarır. “Sefere giderken birkaç arkadaşıyla gecelemek için manastıra gelen bir Arnavut, giysisini tamir etmek için manastırda kendisine verilen iğneyi gizlice çantasına koyar. Ertesi sabah arkadaşları erkenden giderler, onun atı ise durduğu yerde kalır, hiçbir şekilde atını manastır kapılarının dışına çıkaramaz. Sonunda Arnavut çaldığı iğneyi hatırlar, onu rahiplere geri verdiğiğinde atı sakince yola koyulur” (Karlova, 1870b, s. 182). Karlova'ya rehberlik yapan Mustafa bunun dışında manastırın sürülerine sadece insanların değil, vahşi hayvanların bile dokunmadıklarını belirtir. Mustafa'nın anlatımına göre, bu kurala uymayan bir kurt manastıra ait bir öküzü yemiştir, fakat birkaç gün sonra manastıra gelip öküzün yerini almış ve üç yıl manastırın topraklarının sürülmesine bir öküz gibi yardım etmiştir (Karlova, 1870b, s. 182-183).

Karlova, Berat ve Elbasan şehirlerinin genel tasvirini de vermektedir.

“Berat büyük, oldukça dağınık bir şekilde, sonsuz uzayıp giden çitlerin ardında kurulmuş bir Arnavut şehridir, evler bu çitlerin ardında gizlenmiştir. Az Hristiyan vardır, onlar varoş olarak adlandırılan sarp tepenin doruğunda duvarlar ve kulelerle desteklenmiş eski kalenin içinde ayrı olarak yaşamaktadırlar. Orada bir piskoposluk ve bir katedral vardır” (Karlova, 1870b, s. 189-190).

Yazarın Arnavutluk'un orta bölgesinde yer alan İşkomi nehri yakınlarındaki bir obada yer alan Elbasan şehrini tanımlamasında farklı bilgiler de yer almaktadır:

“Bu şehir Arnavutluk'un kalbi sayılmaktadır. Burada en temiz Arnavutça konuşulmakta ve en temiz Arnavut ahlakı korunmaktadır. Bu ahlaki yapının bir gereği olarak Elbasanlı bir tüccarın asla fazla fiyat istemeyeceği, müşteriye söylediği fiyattan bir kuruş bile indirim yapmayacağı bize söylendi. Elbasan'da Müslümanlar 2000 hane, Hristiyanlar 170 hane olarak kabul edilmektedir” (Karlova, 1870, s. 190).

Karlova, olcülüğünü Draç şehrinde tamamlar. Onun bu gezi yazısının son paragrafı ve son gözlemi de yazarın bakış açısını vermesi açısından önem taşımaktadır.

“Sonunda eski bir kalenin duvarları arasına sıkışmış bir vaziyetteki aşırı kirli Türk şehri Draç. Bütün Arnavutluk'un ana ticaret limanı olan bu limanda

uzun yıllar ne bir Rus ne de bir Rus gemisi görmemişler, bize söylediklerine göre son kırk yıl boyunca böyle imiş” (Karlova, 1870b, s. 190).

Yazar adı ve yazarın bakış açısı nedeniyle tartışmalı bir seyahatname de olsa Karlova'nın seyahatnamesi Arnavutluk'u müstakil bir şekilde anlatan Rus literatüründeki dönemin sayılı seyahatnamelerinden biridir.

Ansiklopedi Maddelerinde Arnavutlar

Zaman içinde Rusya'da Arnavutluk ve Arnavutlar hakkındaki bilgi birikimini daha sonraki yıllarda ansiklopedi maddelerinde de görmekteyiz.

Burada vereceğimiz iki ansiklopedi maddesinden ilk olanı, 1890 yılında yayımlanmıştır. Toplam 86 cilt olarak 1890-1907 yılları arasında yayımlanan “Brokgauz ve Efron'un Ansiklopedik Sözlüğü” (Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Efrona) adlı yayının ilk cildinde 359-363 numaralı sayfalar arasında “Arnavutlar” ve “Arnavut Dili” alt başlıkları altında çok yönlü bilgi verildiği görülmektedir. Bu madde 1890 yılında yayımlanmış olmasına karşın o tarihe değin Rusya'da yapılan çalışmalar maddenin kaynakçasında yer almamış, bunun yerine Arnavutlarla ilgili olarak pek çok Almanca kaynağa yer verilmiştir.

Bu ansiklopedi maddesinde Arnavutçanın ilk ayrıntılı tanımı yer almaktadır.

“Yeni dilbilimcilerin genel düşüncesine göre eski İllirler bu dilde konuşmuşlardır. Hemen hemen son zamanlara dek hiç kimse bilimsel olarak bu dille ilgilenmemiştir ve bu dilin hangi gruba ait olduğu bilinmemektedir. Yunanca, Latince, Romence, Türkçe ve Slav dillerinden alınmış pek çok kelimedenden türemiş formların ve Arnavutça kelime köklerini ayırt etmenin çok zor olmasından dolayı bu dilin tarihi incelenmesi çok zor olsa da sonunda onun Hint Avrupa dil ailesinin farklı bir üyesi olduğu belirlendi” (Efron-Brokgauz, 1890, s. 360).

Çağdaş Arnavut edebiyatının oluşumu hakkında da bilgi veren bu maddede Bükreş'te kısa bir süre yayımlanan “Drita” (Işık), daha sonra “Ditura” (Bilgi) adlı derginin edebi çalışmalara kaynaklık ettiği, İstanbul'da yaşayan Naim ve Sami Bey adlı kardeşlerin Arnavut edebiyatını oluşturmaya çalıştıkları, Nami Bey'in köy yaşantısından hareketle yazdığı “Bagenli e bujkjesija” adlı şiirin Bükreş'te 1886 yılında yayımlandığı şeklinde bilgiler de yer almaktadır (Efron, Brokgauz, 1890, s. 362).

Diğer bir ansiklopedi maddesi bir öncekine göre daha özet niteliğindedir ve Korgeneral Nikolay Romanoviç Ovsyanıy tarafından “Askeri Ansiklopedi”de yayımlanmıştır. Ovsyanıy, “Arnavutluk” maddesinde Arnavutluk'un geçmişte bağımsız bir devlet olmadığını, sıra ile Roma, Got, Bulgar, Sırp, bir kısmı ise Venedik ve son olarak da Türk hâkimiyeti altında bulunduğunu, eskiden beri onlardan cesur ve sadık asker olarak yararlandığını, Sultan Abdülhamid'in

bunu iyi değerlendirdiğini belirtmektedir. Ovsyaniy, XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan prens Georgi Kastrioto'nun Türkler tarafından İskender Bey olarak bilindiğini, Arnavut tarihinin en seçkin karakteri olduğunu belirtmektedir (Ovsyaniy, 1911, s. 236-237). Ansiklopedide yer alan bu maddede Arnavutların yaşadıkları coğrafyanın belirleyici özellikleri üzerinde de durulmuştur.

Arnavut Araştırmalarına Destek Olan Bir Bulgar Araştırmacı

Dönemin Rus dergilerinde Arnavutlarla ilgili olarak Rusya dışından araştırmacıların da yazılarının yayımlandığı görülmektedir. Rus akademisyen Grigoriy Davidoviç Şkundin, bu yazarlardan bir olan Georgiy İvanoviç Kopçev'in Bulgar bir hukukçu olduğunu ve bir süre Rus ordusunda teğmen olarak görev yaptığını belirtir (Şkundin, 2007, s. 167).

Kopçev, 1913 tarihli "Slavyanskije İzvestiya" (Slav Haberleri) dergisinin 49 nolu sayısında "Arnavutluk Notları. III. Arnavutluk'ta Kabile Yapısı" adlı kısa yazısında (ss. 674-675) Arnavutların Balkanların en eski halklarından saydıklarını, geçmişte halkın bir kısmının Roma, Bizans etkisiyle Yunanlaştığını, daha sonra eski Bulgar devletinin etkisiyle Slavlaştığına inandıklarını belirtir (Kopçev, 1913, s. 674).

"Daha sonraki dönemde yaşanan Türk hâkimiyeti döneminde de Arnavutlar kendi geleneklerini korumuşlar ve her boy "Bilük Başa" adı verilen boy başkanı tarafından temsil edilmiştir... Dini açıdan onlar üç gruba ayrılır. Kuzeydekiler çoğunlukla Katolik, Arnavutluk'un orta bölgesindekiler Müslüman, güney Arnavutluk'takiler Ortodoks inancındadır... Arnavutlar ticaretle uğraşmazlar; bu ülkede iletişim için uygun yollar yoktur, çünkü Arnavutlar yol yapımına karşı defalarca isyan etmişlerdir" (Kopçev, 1913, s. 675).

Kopçev'in kısaca tanıttığımız bu yazısının başlığının "Arnavutluk Notları. III. Arnavutluk'ta Kabile Yapısı" başlığını taşıyor olması, yazının I. ve II. Kısımının da daha önce yayımlandığını göstermektedir, fakat günümüzde "Slavyanskije İzvestiya" adlı yayın organının pek çok sayısının ulaşılır olmaması nedeniyle Kopçev'in önceki çalışmalarına ulaşamamıştır.

1883-1916 yılları arasında zaman zaman farklı adlarla yayımlanan bu dergi, Peterburg'taki Slav Hayır Derneği'nin yayın organıdır ve bazı dönemlerde "İzvestiya Sankt-Peterburgskogo Slavyanskogo Blagotvoritelno Obşçestva" şeklinde açık adını kullanmıştır (Popovkin, 2013, s. 12). Elbette bu derneğin yayın organının objektifliği adıyla bağlantılı olarak düşünülmelidir.

Sonuç

1850'li yıllar Rusya'sında temelleri atılan Arnavut tarihi ve kültürü üzerine çalışmaların büyük çoğunluğu sadece Arnavut tarihi veya kültürünü ele alan

müstakil çalışmalar olmaktan uzaktır. Bu tür çalışmalarda Balkanlardaki Slav kökenli halklar incelenirken Arnavut tarihi veya kültürüne de kısmen değinilmiştir.

Vikentiy Makuşev'in çalışmaları ile başlayan dönemde ise Arnavut tarihine daha ayrıntılı yaklaşıldığı görülmektedir. Gerçekte Makuşev'in temel amacı Arnavut tarihini veya Arnavutları incelemekten çok Arnavutluk'taki Slav yerleşimlerini incelemek olsa da Makuşev, amacına ulaşmak için Arnavut tarihi hakkında ayrıntılı bilgiler veren ilk Slavist olarak kabul edilmektedir. Ondan daha önce bu konuya çalışmalarında değinen Aleksandr Gilferding'in çalışmalarının Makuşev'e yön verdiği ileri sürülmektedir.

Makuşev'in öğrencileri arasında yer alan İvan Stepanoviç Yastrebov "Eski Sırbistan ve Arnavutluk. Yol Notları" adlı çalışmasıyla Makuşev ekolünün temsilcisi olmuş, böylece Arnavutluk ile ilgili çalışmalarda belirli bir yol kat edilmiştir. Ne yazık ki Yastrebov'un çalışmalarının bugüne değin çok küçük bir kısmının yayınlanmış olması, Rusya'da bu alanda yapılmış çalışmaların tam olarak değerlendirilmesine engel olmaktadır.

1850'den başlayıp 1917'ye kadar uzanan bu zaman diliminde Rusya'da Arnavut dili, edebiyatı veya sözlü kültür ürünlerini incelemeye yönelik resmi bir enstitü veya oluşum söz konusu değildir. Bu tür inceleme merkezleri ancak daha sonraki yıllarda Sovyetler Birliği döneminde kurulacak, bu alanda Nikolay Sevastyanoviç Derjavin, Agniya Vasilyevna Desnitskaya gibi uzmanlar yetiştirecek ve Albanistik alanında çok yönlü çalışmalar yapılabilecektir.

Ulaşabildiğimiz veriler temelinde incelediğimiz zaman dilimi ele alındığında Çarlık Rusya'sında Arnavutluk ile ilgili çalışmaların dağınık, objektiflikten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Zira pek çok çalışmanın bakış açısı bu halkı incelemekten çok ya kendi köklerini, zaman içinde dağılmış Slav topluluklarını ya da incelenen toplumun Hristiyan Slav toplumlarına yaklaşımını tespit etmeye yöneliktir.

Sonuç olarak Çarlık dönemi Rusya'sında Arnavut tarihi, kültürü, coğrafyası ve sosyal yapısı ile ilgili çalışmaların Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen çalışmaların gerisinde kaldığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Arş, G. L. (2014). Nekotorie Voprosi İstorii Albanii v Trudah Dorevolyutsionnih Russkih Slavistov. *Nezavisimost Albanii v Obşçebalkanskom Kontekste. K 100-Letiyu Obrazovaniya Albanskogo Gosudarstva*, kitabı içinde Moskova, 23-28.
- Çernişevskiy, N. G. (1954). *Polnoe Sobranie Soçineniy*, içinde Moskova, 130-134.

- Efron, İ. A., Brokgauz, F., (1890). Arnavutlar. *Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Efrona*, I. Cilt, 359-363.
- Frolova, M. M. (2014). Materialı O Puteşestvii Russkogo Konsula M. A. Hitrovo Po Ohridskomu Kaymakamlıku Letom 1864 g. *Nezavisimost Albanii v Obşçebalkanskom Kontekste. K 100-Letiyu Obrazovaniya Albanskogo Gosudarstva*, içinde, Moskova, 288-328.
- Frolova, M. M. (2015). M. A. Hitrovo-Perviy Russkiy Konsul v Makedonii (1860-1864). *Slavyanskiy Almanah*, içinde, S. 3-4, 38-56.
- Gilferding, A. F. (1855). *Pisma Po İstorii Bolgar i Serbov*. Moskova.
- Gilferding, A. F. (1868). *İstoriya Serbov i Bolgar*. S. Peterburg.
- Gusev, N. S. (2022). Srednevekovie Pamyatniki Arhitekturi v Makedonii v Opisaniyah Russkih Puteşestvennikov (Seredina XIX-Naçalo XX vv.). *Vestnik Slavyanskih Kultur*, içinde, S. 65, 26-43.
- Jugra, A. V. (2014). İz İstorii Albanovedeniya v Rossii. *Acta Linguistica Petropolitana. Trudi İnstituta Lingvistiçeskih İssledovaniy*, içinde S. 1, 555-587.
- Karlova, M. (1870a). Turetskaya Provintsiya i Ee Selskaya i Gorodskaya Jizn, Puteşestvie po Makedonii i Albanii. *Vestnik Evropı*, c. III, S. 6, 721-753.
- Karlova, M. (1870b). Turetskaya Provintsiya i Ee Selskaya i Gorodskaya Jizn, Puteşestvie po Makedonii i Albanii. *Vestnik Evropı*, içinde, c. III, S. 7, 150-190.
- Lamanskiy, V. İ. (1859). *O Slavyanah v Maloy Azii, v Afrike i v İspanii*, S. Peterburg.
- Lapteva, L. P. (2014a). Vladimir İvanoviç Lamanskiy (1833-1914) (K Stoletney Konçine Znamenitogo Slavista). *Slavyanskiy mir v tertem tusaçeletii*, içinde 47-59.
- Lapteva, L.P. (2014b). V. V. Makuşev-Perviy Russkiy İssledovatel İstorii Albanii. *Nezavisimost Albanii v Obşçebalkanskom Kontekste. K 100-Letiyu Obrazovaniya Albanskogo Gosudarstva*, içinde Moskova, 6-22.
- Levşina, J. L. (2012). Puteşestvie A. F. Gilferdinga 1868 Goda i Slavyanskie Ego 'Makedonskoy' Kollektzii (İtogi i Perspektivı İzuçeniya). *Arheografski Prilozi*, içinde, 77-107.
- Makuşev, V. V. (1871). *İstoriçeskie Raziskaniya v Albanii v Srednie Veka*. Varşova.
- Melçakova, K. V. (2015). *Bosniya i Gertsegovina v Obşçestvenno-Politiçesкой Jizni Rossii v 1850-1870 gg.*, Moskova.
- Osvyanyı, N. R. (1911). Albaniya. *Voennaya Entsiklopediya*, içinde Peterburg, c. 1, 236-239.

- Pogodin, A. L. (1910). Albanskiy Vopros. *Vestnik Evrope*, S. 4, (s. 341-354).
- Popovkin, A. A. (2013). *Slavyanskije Blagotvoritelnie Obşçestva v Moskve i Sankt-Peterburge (1858-1921gg.)*. Voronej.
- Rovinskiy, P. A. (1897). *Çernogoriya v Ee Proşlom i Nastoyaşçem*, S. Peterburg, c. 1.
- Şemyakin, A. L. (2004). Mir Detstva Serbov v Putevih Zapiskah P. A. Rovinskogo. *Slavyanskiy Almanah*, 72-93.
- Şkundin, G. D. (2007). *Razdelyay i Vlastuy! Vopros o Separatnom Mire s Bolgariy v Politike Derjav Antantı (Oktyabrya 1915-Mart 1916 g.)*, Moskova.
- Valiyev, M. (2018). Russkiy Pisatel, Slavist i İstoric Literaturı Vasiliy Nikolayeviç Korablev (1873-1936). *Pravo na İmya. Biografika 20 Veka., Pyatnadsitate Çteniya Pamyati Veniamina İofe*, içinde, S. Peterburg, 82-95.
- Yastrebov, İ. S. (1904). Stara Serbiya i Albaniya. Ptevie Zapiski. *Spomenik Srpske Kralevske Akademije*, içinde, Beograd, 1-267.

Etik, Beyan ve Açıklamalar:

1. Bu makalenin yazarı/yazarları, etik kurul iznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
2. Bu makalenin yazarı/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu makalenin yazarı/yazarları, kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf gibi bütün belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu makalenin benzerlik raporu bulunmaktadır.